

TRŽIŠNA PRIVLAČNOST MANASTIRA KRUPA Dr Snežana¹ Besermenji dr Ivana Blešić²

Rezime: U 13. i 14. veku prostor severne Dalmacije je bio prostor na kome su se ukrštali vojni interesi i političke tendencije Austrougarske monarhije, hrvatskih i srpskih plemića. Zato su u 13. veku, Srbi sa prostora današnje Bosne, počeli da naseljavaju Dalmaciju. Odmah sa doseljavanjem, oni su podizali svoje verske objekte, a jedan od najstarijih je manastir Krupa, koji predstavlja prostornu kulturno-istorijsku celinu od izuzetnog značaja i ima veliku tržišnu privlačnost.

Ključne reči: prostorna kulturno-istorijska celina, manastir Krupa, tržišna privlačnost.

Uvod

Manastir Krupa je sagrađen 1317. godine, u vreme vladavine kralja Milutina. Nalazi se pored istoimene reke, u podnožju planine Velebit, u blizini naselja Krupa. Predstavlja najzapadniju zadužbinu, koju su podigli Nemanjići. Manastir ima sadržajnu istoriju, jer se nalazio na granici dva velika carstva. U svojoj bogatoj istoriji predstavljao je važno duhovno utočište i nacionalni bedem srpskog naroda u Dalmaciji.

Tržišna privlačnost manastira Krupe se dobija analizom subindikatora tržišne privlačnosti, a to su: ambijent, prepoznatljivost van lokalne zajednice, važan nacionalni simbol, subindikator evokativnosti, privlačno za specijalne potrebe, komplementarnost sa drugim turističkim proizvodima, turistička aktivnost u region i destinacija se asocira sa kulturom.

Ambijent

Ambijent ima visoku vrednost. To je dalmatinski prostor između severnog Velebita i kanjona reke Krupe i Zrmanje sa kristalno čistom vodom i neponovljivom lepotom. A kao da prirodne lepote predela nisu bile dovoljne, pa se u sred ovog minijaturnog raja smestio i jedan srednjovekovni manastir. Manastir je podignut uz kistanjsku Krku, koja izvire 3,5 km severoistočno od Knina, iz kraškog vrela (242 m n. v.) podno 22 metarskog Topoljskog buka, kojeg stvara Krčić, njena pritoka. Krka teče Kninskim poljem. Na izlazu iz polja, teče kroz kanjon Krke. Kanjon je usečen u Kistanjskoj površi (kraška površ) i dubok je 150 m. Na Krki se nalazi 7 vodopada, preko bigrenih barijera, nastalih izlučivanjem i taloženjem kalcijum - karbonata iz vode. To su redom: Bilušić, Brljan, Manojlovac, Rošnjak, Miljacka, Roški slap i Skradinski buk. Nakon Roškog slapa, Krka se proširuje u Visovačko jezero, a pre Skradinskog buka u nju se s leve strane uliva Čikola, njena najveća pritoka. Zbog izdizanja bigrene barijere na Skradinskom buku, uzvodno je narastao nivo Krke i Čikole, tako da su te dve reke na svom sastavku veoma široke. Nizvodno od Skradina protiče kroz Pukljansko jezero, nakon čega je sve šira i polako prelazi u Šibenski zaliv. Njen tok od Knina do Skradina proglašen je Nacionalnim parkom. Tu se uz manastir Krka nalazi samostan Visovac, antički grad Burnum, kao i srednjovekovna utvrđenja Nečven grad, Trošen grad, Bogičin grad. Oko naselja se prostiru kraški

¹ Snežana Besermenji, P.M.F. Novi Sad

² Ivana Blešić, P.M.F. Novi Sad

pašnjaci i manje livade ograđene suhozidima. Kraj je bogat lekovitim biljem poput smilja, kadulje, vrijeska, majčine dušice i drače.

Dobro poznat van lokalne zajednice

Manastir Krupa je dobro poznat van lokalne zajednice, jer je kulturno dobro od izuzetnog značaja, vezano za srpsku nacionalnu istoriju. U blizini manastira se nalazi naselje Golubić, u kojem je organizovano četrnajst naučnih skupova sa temom „Srpsko – hrvatski odnosi“. Skup se dešava krajem avgusta i ima međunarodni karakter, a na osnovu njihovih održavanja izdato je 14 monografija i veliki broj naučnih radova, sa preko 100 autora. Obrađuju se teme o srpsko-hrvatskim odnosima, o ekonomskim, političkim i demografskim perspektivama ovog dela Bukovive. Međunarodni skup prate i filmski program, izložbe, radionice, letnje škole za studente. To je i mesto susretanja srpskih i hrvatskih političara, predstavnika manjinskih zajednica i naučnika, koji tokom boravka u Golubiću, obiđu imanastir Krupa.

Važan nacionalni simbol.

Manastir Krupa je važan nacionalni simbol srpskog stanovništva u severnoj Dalmaciji. U svojoj bogatoj istoriji predstavljao je važno duhovno i nacionalno utočište srpskog naroda u Dalmaciji. On je najstariji manastir u Eparhiji dalmatinskoj, prema predanju, podigao je 1317. godine srpski kralj Milutin, u slavu Presvete Bogorodice. Uvek je delio sudbinu sa srpskim pravoslavnim stanovništvom iz tih krajeva. Često je stradao tokom istorije, ali je uvek obnavljan. Prvi put od utemeljenja obnavljan je u vreme cara Dušana, 1345. godine, a o tome svedoči zapis na svodu manastirske crkve. Srpski kraljevi Milutin, njegov sin Stefan Dečanski, kao i unuk Stefan Dušan, izdavali su manastiru darovnice u vidu zemljišta za izdržavanje, a kasnije su to i Turci potvrdili fermanima iz Istambola. Manastir je 1494.godine darivala i mati Angelina, srpska despotica. Manastir je bio i duhovno utočište srpskim velikanima. Velikani srpske književnosti, Dositej Obradović i Simo Matavulj nalazili su, svaki u svome vremenu, duhovno utočište u ovoj nemanjićkoj svetinji. Matavulj je u Krupi proveo četiri godine i po sopstvenom priznanju baš ovde upoznao „skrivene ljepote srpskog jezika“.

Može da se ispriča “interesantna priča” o kulturnom dobru

Prostor severne Dalmacije je u 13. i 14. veku bio prostor na kome su se ukrštali vojni interesi, tada postojećih država, pa i tada postojeće kraljevine Srbije. Zato su Srbi sa prostora današnje Bosne i Srbije počeli da naseljavaju Dalmaciju. Oni su podizali verske objekte, tako je i manastir Krupa izgrađen uz materijalnu pomoć srpskog kralja Milutima, njegovog sina Stefana Dečanskog i unuka cara Dušana. Upravo o ova tri srpska vladara mogu da se ispričaju interesantne priče. Kao na primer o kralju Milutinu, koji je vladao četrdeset godina i koji je srpsku kraljevinu proširio na jug, na račun Vizantije, čime je srpskoj državi priključen severni deo današnje Albanije i veći deo današnje Makedonije. Milutin je bio sin kralja Uroša I Nemanjića i njegove supruge Jelene Anžujске, koja je bila dalja rođaka francuskog kralja Luja IX i napuljskog kralja Karla I iz porodice Anžujaca ((Veselinović, Ljušić, 2001)³. On je prvi kralj Srbije koji postaje

³ Veselinović A., Ljušić R. (2001): Srpske dinastije. Platoneum, Novi Sad.

ozbiljan politički faktor u regionu, koji sklapa ofanzivne saveze, ali i biva meta jakih saveza okolnih država (Ostogorski, 1958)⁴. Ženidbama je uspeo da obezbedi osvajanja iz ratova sa Vizantijom i Bugarskom, dok je sukob sa Tatarima okončao slanjem svog sina naslednika Stefana kao taoca. Milutin je bio veoma surov vladar, a nakon ne uspele pobune njegovog sina Stefana Dečanskog, naredio je da ga oslepe (Tomanić, 2001)⁵. Ženio se više puta, poslednji put petogodišnjom Simonidom. Iz tih brakova je imao dva sina Stefanana i Konstantina i dve ćerke Anu (*Nedu*) i Caricu (*Zoricu*) (Veselinović, Ljušić, 2001). Paralelno sa jačanjem njegove države jačala je i Srpska crkva. Podigao je i obnovio veći broj manastira i crkava. Zbog svojih zasluga za crkvu, kao graditelj najvećeg broja crkava i manastir, kanonizovan je dve i po godine nakon smrti i proglašen *Svetim kraljem* (Veselinović, Ljušić, 2001). Kralj Milutin se ženio pet puta i uglavnom su u pitanju bili politički brakovi. Svoju prvu suprugu, tesalsku princezu, nezadovoljni Milutin jednostavno je vratio kući. Za drugu ženu uzeo je sestru svoje snahe, Dragutinove žene, koju je zaveo kao kaluđericu. Kćer koju je sa njom dobio dao je ime Carica. Oteravši ubrzo i nju, oženio se po treći put, ovog puta sa princezom Anom, kćerkom bugarskog cara. U braku sa njom rodio se Stefan Dečanski. Vizantijci su pokušali da ga naprave saveznikom, te mu vizantijski car nudio svoju petogodišnju kćer Simonidu, objašnjavajući "da je svoju kćer prosto žrtvovao, da ostvari otadžbini preko potreban mir" (Tomanić, 2001). Kralj Milutin, proglasivši prethodni brak sa kraljicom Anom ne važećim, a samim tim i Stefana Dečanskog ne zakonitim sinom, ženi petogodišnju vizantijsku princezu, a (Tomanić, 2001) tada je kralj Milutin imao 45 godina. Njihov brak se završio bez potomstva. Ostaje nejasno da li je ona po prirodi bila neplodna ili je nešto dovelo do toga. Nićifor Grigora navodi da Milutin nije bio u stanju da se kontroliše i da je već oko 1302. godine konzumirao brak sa tada osmogodišnjom devojčicom. On navodi da je tom prilikom povredio njenu matericu i učinio je neplodnom. Neki autori odbacuju ovakve navode (Grupa autora, 1986)⁶. Simonida je 1317. godine pokušala da se zamonaši i na taj način pobegne od zajedničkog života sa njim. Te godine je umrla njena majka i ona je otputovala u Carigrad na njenu sahranu, posle čega se zadržala u prestonici. Na kraju je Milutin poslao po nju srpsko poslanstvo, koje je Androniku II jasno stavilo do znanja, da će Milutin doći po svoju suprugu, ako treba i oružjem. Car ju je posle toga poslao nazad u kraljevinu Srbiju, ali je ona tokom noćenja u Seru otišla u manastir i zamonašila se. Narednog jutra se pojavila pred zaprepašćenim srpskim poslanicima u monaškoj odori. Ali tada njen brat, despot Konstantin, znajući dobro kakva bi mogla biti Milutinova osveta, "razdera sestrinu monašku rizu i predade Simonidu Srbima, bez obzira na njen plač i jauk" (Tomanić, 2001). Simonida se posle Milutinove smrti 1321. godine vratila u Carigrad i zamonašila u manastiru svetog Andreja (Danilo II, 1988)⁷ i ostatak života je provela kao monahinja u Carigradu.

⁴ Ostogorski G. (1958): „Istorija Vizantije“ SKZ Beograd.

⁵ Tomanić M. (2001): Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj. Medijska knjižara Krug.

⁶ Grupa autora: (1986): Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije VI. SANU, Beograd.

⁷ Danilo II (1988): Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih. Službe. Priredili Gordon Mak Danijel i Damijan Petrović, Prosvata, Beograd.

Privlačan za speijalne potrebe

Manastir Krupa je najstarija pravoslavna svetinja u Dalmaciji, koji je 2017. godine proslavio 7. vekova postojanja. On je uz manastire Krku i Dragović i najstariji svedok postojanja pravoslavnog srpskog stanovništva u ovom delu Hrvatske. Te godine je organizovan Veliki sabor na slavu manastira. Po rečima igumana Gavrila, u selima oko manastira Krupa živi oko 1.000 Srba. Manastirska slava Velika Gospojina je praznik kada se kod manastira Krupa okupi po šest i više hiljada nekadašnjih i sadašnjih stanovnika ovog dela Dalmacije, kao i gostiju sa svih strana. Zbog verskog karaktera ovaj manastir organizuje isključivo verske događaje.

Komplementaran sa drugim turističkim proizvodima

Komplementarnost sa drugim turističkim proizvodima je visoka, jer se u blizini nalazi Zadar, jedna od najpopularnijih turističkih destinacija u Hrvatskoj. To je grad sa dugom istorijom (3000.godina) i veoma sadržajnim kulturnim nasleđem, u kojem se prepliću različiti umetnički stilovi. U Zadru se događa veliki broj manifestacija, kao što su: Muzičke večeri u Sv. Donatu, Zadarsko kazališno ljetno, festival Morskih orgulja, Mitra zonata, Kalelarg Art, Street art festivalu, urbani festival Zadar snova, The Garden Festivalu, Noći punog meseca ili koncerati svetskih muzičkih atrakcija. Izrazito razruđena obala, ostrva i netaknuta priroda privlače brojne nautičare upravo na ovo područje. Arhipelag koji broji 24 velikih i čak 300 malih ostrva, 3 parka prirode (Telašćica, Severni Velebit i Vransko jezero), kao i 5 nacionalnih parkova (Paklenica, Plitvice, Kornati, Krka i Velebit) svrstavaju Zadar i njegovu okolinu u sam vrh turističke ponude Hrvatske(<https://www.zadar.hr/hr>).⁸

Turistička aktivnost u region

Turizam u regionu je razvijen, jer se manastir Krupa nalazu u Zadarskoj županiji, koja se nalazi u Republici Hrvatskoj. Turizam u Hrvatskoj zauzima značajan deo bruto nacionalnog dohotka sa razvijenom marketinškom aktivnostima i otvorenim predstavništvima u Šangaju, Los Anđelosu i Seulu. U Hrvatsku dolaze turisti iz Nemačke, Slovenije, Austrije, Italije, Velike Britanije, Češke, Poljske...U 2019-oj turizam je u bruto nacionalnom dohodku Republike Hrvatske učestvovao sa 19,5%, a broj evidentiranih turista je 21 milion, od čega je 1,7 miliona postilo Zadrasku županiju (Državni zavod za statistiku RH)⁹.

Destinacija se asocira sa kulturom

Kulturna baština Zadarske županije je veoma sadržajna, kulturnim nasleđem od antičkog perioda, preko starohrišćanskog perioda, pa do ranog srednjeg veka. Istorijsko jezgro Zadra se nalazi na glavnoj uzdužnoj i glavnoj poprečnoj ulici, koji zatvaraju prostor gradskog trga, tačnije foruma. U ranom hrišćanskom period je izgrađen episkopski kompleks sa katedralom, baptisterijum i episkopijom. Crkva sv. Donata je najvredniji primer predromaničkog graditeljstva, a crkva sv.

⁸ <https://www.zadar.hr/hr>

⁹ Državni zavod za statistiku RH.

Marije, crkva sv. Krševana i crkva sv. Stošije romaničkog graditeljstva. Crkve sv. Frane, sv. Dominika i sv. Mihovila su izrađene u gotičkom stilu. Za vreme Drugog svetskog rata 60% istorijskog jezgra je srušen. Kopneno zaleđe Zadra u području Ravnih kotara i Bukovice obiluje vrednim kulturno-istoriskim spomenicima. Među njima posebno mesto zauzimaju spomenici, koji se povezuju sa vitezovima templarima i redom ivanovaca u Hrvatskoj. Središte Ivanovaca bilo je u gradu Vrani, a čuveni su vranski priori, sve do njegovog pada u turske ruke u 16. veku. Oni su imali ključnu ulogu u upravljanju hrvatskom srednjovekovnom državom. Danas su od srednjovekovne Vrane ostale samo zidine, uz istoimeno selo uz obale Vranskog jezera. Još dublje u unutrašnjosti, u krševitoj pustoši Bukovice, u dolini reke Krupe, smestio se pravoslavni manastir Krupa. U Ravnim kotarima i Bukovici ima i mnogo drugih starih crkvice i kula skladno uklopljenih u okolni krajolik između velebitskih padina i obala mora. Mnogobrojna zadarska ostrva takođe poseduju veoma vrednu kulturnu baštinu. Na zadarskim ostrvima ima i starih utvrđenja, poput Kašteline na Viru i Svetog Mihovila na Ugljanu, kule Torete na Silbi, a u Velom Ratu na Dugom otoku nalazi se i jedan od najljepših hrvatskih svetionika. Najvrijednija kulturna baština zadarskih ostrva, odnosi se na najveće ostrvo Pag, jer Pag predstavlja jedinstveni spomenik srednjovekovnog urbanizma u Hrvatskoj (<https://www.zadar.hr/hr>).¹⁰ Crkva manastira Krupa je posvećen uspenju Bogorodice, njena arhitektura je u skladu sa 14. vekom, a izgrađena je od kamenih ploča i omalterisan je. Manastirska crkva tlocrtno ima oblik upisanoga grčkog krsta sa kupolom na sredini, koja počinje na slobodnim stupcima. Kupola je neposredno oslonjena na pandantive. Duboka kalota prekrivena je šindrom. Tokom vremena crkva je dograđivana, tako da je priprata sa oltarskim delom novijeg datuma, jer je sadašnji oltarski prostor sazidan 1803. godine (Strika, 1830). Freske manastirske crkve imaju izuzetnu vrednost, mada su slabo očuvane. Većinu fresaka je uradio zograf Georgije Mitrotanović, početkom 17. veka. Detalji na freskama su brižljivo urađeni, a krug proroka naslikan u kupli, najbolje je očuvana kompozicija u manastirskoj crkvi. Georgije Mitrofanović, pripadnik postbizanske umetnosti, koji je neko vreme boravio u manastiru. Freske su najverojatnije nastale u vremenu od 1614. do 1620. godine. Pored fresaka u manastiru, ikone je slikao grčki sveštenik Jovan Apaka, takođe početkom 17. veka. Ova ikonopisac se spominje kao cenjeni slikar malih ikona u Veneciji, krajem 16. i početkom 17. veka. Vredan deo manastira Krupa predstavlja manastirska riznica, u kojoj se čuva velik broj ikona, liturgijsko posuđe od srebra, srebra sa pozlatom ili ukrasima od dragoga kamenja, sedefa i mesinga, dokumenti i liturgijske štampane knjige, kao i one u rukopisu. Neke od dragocenosti donšene su u Manastir Krupu iz drugih manastira, a veći deo umetničkih dela potiče iz Venecije i Zadra. Jedan od važnijih predmeta predstavljaju središnja oltarna vrata ("carske dveri") izrađene u Kijevu 1789. godine (Mrđa, 1989).¹¹

Destinacija asocira sa kulturom, jer ima sadržajnokulturno nasleđe iz različitog vremenskog perioda u različitim umetničkim stilovima.

¹⁰ <https://www.zadar.hr/hr>

¹¹ Tomanić M. (2001): Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj. Medijska knjižara Krug.

Zaključak

Manastira Krupa, tačnije njegova crkva, posvćena je Uspenju Bogorodice, a izgrađen je u 14. veku. Manstirska crkva je dograđivana, tako da je priprata sa oltarskim delom sazidan na samom početku 17. veka. Za manastir Krupa možemo da zaključimo, da je stub okupljanja Srba u Dalmaciji, ali zbog velike tržišne privlačnosti on ima potencijal da postane turistička atrakcija, jer predstavlja prostornu kulturno-istorijsku celinu sa veoma visokim vrednostima subindikatora tržišne privlačnosti.

Literatura i izvori

Grupa autora: (1986): Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije VI. SANU, Beograd.

Tomanić M. (2001): Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj. Medijska knjižara Krug.

Ostrogonski G. (1958): Istorija Vizantije. SKZBeograd.

Veselinović A., Ljušić R. (2001): Srpske dinastije. Platoneum, Novi Sad.

Danilo II (1988): Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih. Službe. Priredili Gordon Mak Danijel i Damnjan Petrović, Prosvata, Beograd.

Strika B. (1930): Dalmatinski manastiri. Pravoslavna dalmatinska eparhija, Zagreb.

Mrđa Nikodim (1989): Pravoslavna Dalmacija. Sfairas, Beograd.

Orlović S. (2008): Manastir Krupa: Monografija. Beograd-Šibenik: Istina.

Veselinović R. (1986): Srbi u Dalmaciji- Istorija srpskog naroda 4 (2), Srpska književna zadruga, Beograd.

Veselinović R. (1982): Umetnost u Srba severne Dalmacije u XVIII stoleću: Prilog istoriji srpske umetnosti u XVIII veku. Zbornik likovne umetnosti 18, Matica srpska, Novi Sad.

Državni zavod za statistiku RH.

<https://www.zadar.hr/hr>

MARKET ATTRACTIVENESS OF KRUPA MONASTERY

The Krupa Monastery, or rather its church, is dedicated to the Assumption of the Virgin Mary, and was built in the 14th century. The Manstir church was extended, so the chancel with the altar part was built at the very beginning of the 17th century. We can conclude that the Krupa monastery is a rallying point for Serbs in Dalmatia, but due to its great market appeal, it has the potential to become a tourist attraction, as it represents a spatial cultural-historical unit with very high values of the market appeal sub-indicator.

